

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

موضوع: محاسبه نفس، اساس اصلاح فرد و موفقیت در انجام وظیفه:

الله تبارک و تعالی در کلام نورانی خویش، مؤمنان را به تقوا، محاسبه اعمال و توجه به نتیجه کردار خویش فراخوانده است؛ اصلی که زیربنای اصلاح فرد، احساس مسئولیت و موفقیت در انجام وظایف نیز به شمار می‌رود. چنان که می‌فرماید:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ^۱) ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از الله بزرگ جل و علی شانه بترسید (تقوا پیشه کنید) و هر کس بنگرد که برای فردای خود چه چیزی پیش فرستاده است.

یکی از زیباترین روش‌های تربیتی اسلام، محاسبه نفس است. انسان مؤمن هر روز لحظه‌ای با خود خلوت می‌کند و اعمال، گفتار و نیت خویش را می‌سنجد؛ اگر کار نیکی انجام داده باشد، الله جل جلاله را سپاس می‌گوید و اگر کوتاهی یا لغزشی از او سر زده باشد، با توبه و تصمیم بر اصلاح، آن را جبران می‌کند.

همچنان پیامبر معظم اسلام ﷺ فرموده‌اند: (الْكَيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَتَّى عَلَى اللَّهِ^۲) ترجمه: انسان خردمند کسی است که نفس خویش را مورد محاسبه قرار دهد و برای آخرت خود عمل کند و ناتوان کسی است که از خواهش‌های نفس پیروی نماید و سپس آرزوهای بی‌اساس به رحمت الله متعال داشته باشد.

این حدیث بیانگر آن است که معیار حقیقی هوشیاری و موفقیت انسان، تنها در امور دنیوی و دستاوردهای ظاهری نیست، بلکه انسان خردمند کسی است که پیش از فرا رسیدن روز حساب، عملکرد، نیت‌ها و رفتارهای خویش را بررسی نموده و برای اصلاح کاستی‌های خود تلاش نماید.

همچنان حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه با الهام از مفهوم آیه (۱۸) سورة الحاقة، مسلمانان را به محاسبه نفس سفارش نموده و فرمودند: (حَاسِبُوا أَنْفُسَكُمْ قَبْلَ أَنْ تُحَاسَبُوا، وَزِنُوا أَنْفُسَكُمْ قَبْلَ أَنْ تُوزَنُوا، فَإِنَّهُ أَخَفُّ عَلَيْكُمْ فِي الْحِسَابِ غَدًا أَنْ تُحَاسِبُوا أَنْفُسَكُمْ الْيَوْمَ وَتَزِنُوا لِلْعَرْضِ الْأَكْبَرِ^۳). ترجمه: پیش از آن که مورد حساب قرار گیرید، خود را محاسبه کنید و پیش از آن که اعمال شما سنجیده شود، اعمال خویش را بسنجید زیرا حسابرسی از خود در دنیا، فردای قیامت را برای شما آسان تر می‌سازد. امروز خود را مورد بررسی قرار دهید و برای روزی که در برابر پروردگار بزرگ عرضه می‌شوید، آماده شوید، روزی که هیچ چیزی از شما پنهان نخواهد ماند.

پیام اصلاحی:

محاسبه نفس، انسان را به سوی اصلاح، مسئولیت‌پذیری و تقوای الهی رهنمون می‌سازد و او را برای پاسخگویی در پیشگاه الله متعال آماده می‌کند. کارمند مسلمان با محاسبه نفس، عملکرد روزانه خود را ارزیابی نموده و از خود می‌پرسد که آیا وظیفه خویش را با اخلاص، صداقت و احساس مسئولیت انجام داده است؟ آیا حقوق مراجعین را رعایت نموده، در حفظ امکانات و اموال عامه کوشیده و از وقت اداری به بهترین وجه استفاده کرده است؟

شایسته است هر فرد، به خصوص کسانی که مسئولیت خدمت به مردم را برعهده دارند، محاسبه نفس را سرلوحه زندگی و وظایف اداری خویش قرار دهند، زیرا اصلاح فردی، زمینه ساز اصلاح اداره، افزایش کیفیت خدمات، جلب اعتماد مردم و کسب رضایت الله متعال می‌گردد.

1 قرآن کریم، سورة الحشر، آیه ۱۸.

2 سنن ترمذی حدیث شماره (۲۴۵۹) و سنن ابن ماجه حدیث شماره (۴۲۶۰)

3 قال امیر المؤمنین عمر بن الخطاب رضي الله عنه: احياء علوم الدين، امام غزالي، الزهد ابن مبارك رقم (۶۳۳) و مصنف ابن أبي شيبة رقم (۳۵۶۰)